DEDE KORKUT DESTANI'NIN TÜRKMENİSTAN BOYLARI

Prof. Dr. Necati Demir

ÖTÜKEN

ÖNSÖZ

Dede Korkut Kitabı'nın Dresden nüshası 1815, Vatikan nüshası ise 1950'de tespit edilmiştir. Türkiye'de ilk yayın 1916'da Kilisli Muallim Rıfat'a nasip olmuştur. Sonraki yıllarda bu eser hakkında, şahsımızın hazırladığı da dâhil, çok sayıda çalışma yayımlanmıştır.

Dede Korkut Kitabı'nın yazılı nüshaları tespit edilince konu ile ilgili çalışanlar -biz de dâhil- araştırma ve değerlendirmelerinin merkezine daima yazılı metinleri koymuşlardır. Şimdi anlaşılmaktadır ki Dede Korkut Kitabı'nın teşekkül ettiği asıl coğrafyadaki biçimini dikkate almadan yapılan araştırma, inceleme ve değerlendirmelerin bir kısmı eksik veya hatalı olmuştur.

Bu çalışma, Türkmenistan'da çeşitli araştırmacılarca derlenip yazıya geçirilen Dede Korkut boylarını ve ilgili metinleri içermektedir. Biz Türkmenistan'da çeşitli yerlerde derlenip yayımlanan veya bulunan Dede Korkut ile ilgili metinleri uzun zaman içerisinde bir araya getirdik. Sonunda kitap halinde okuyucularımıza sunmaya çalıştık.

Bu çalışmanın *Oğuzlar, Oğuz Tarihi, Oğuzname, Dede Korkut, …* ile ilgili bilgilere ve bundan sonraki çalışmalara olumlu bir yön vereceğine inancım tamdır. Zira bu çalışmadaki bilgilerin tamamı çok değerlidir. Çalışma hazırlarken burada bulunan bilgilerin bir kısmına çok şaşırdığımızı özellikle belirtmek isterim.

Türkmenistan'da derlenen ve yazıya geçirilen metinleri okudukça aslında Türk milletinin bilime yönelmede ne kadar geç kaldığı, geç kalınca ne kadar önemli değerlerimizin kayda alınmadan yok olduğu ortaya çıkmaktadır. Türkler çok yazık ki son beş yüzyıldır Arap'tan ve Fars'tan gelen eserler ile uğraşırken, üzücüdür ki, birkaç istisna dışında kendi değerlerini yazıya geçirmemiştir. Dede Korkut Destanı'nın durumu buna çok acı bir örnektir.

Neyse ki Türkmenistan coğrafyasında güzel bir derleme çalışması gelişmiştir. Ata Rahmanov isimli bir Türkmen bilgini, Dresden nüshasında yer alan on iki boydan yedisini Gurban Kılıç Çakanoğlu'dan derlemiş ve yazıya aktarmıştır. Aynı bilgin Dresden nüshasında olmayan beş boy daha derler ve yazıya aktarır. Bu arada Nurmıradov Esenmıradov adlı Türkmen bilgini de iki hikaye derlemiştir. Böylece Dede Korkut Destanı'nın Türkmenistan'da derlenen boy sayısı 14'e çıkmaktadır. Bunlardan 7 tanesi Dresden nüshasında olmadığına göre Dede Korkut Destanı'nın Türkmenistan'da derlenen 7 boyu, konuya çok önemli bir katkıdır.

Bu çalışma, yukarıda da belirtildiği gibi daha önceki yıllarda Türkmenistan'da derlenmiş ve yayımlanmış metinlerden oluşmaktadır. Biz bu metinlerin Türkmen Türkçesi ile yayımlanmış halini çeşitli kaynaklardan

derleyip toparladık. Sonra da aslına sadık kalarak Türkiye Türkçesine aktardık. Bu durumda çalışmamız, Giriş bölümü ve Dede Korkut Destanı'nın Türkmenistan Boyları olmak üzere iki kısımdan oluşmaktadır.

Giriş bölümünde Dede Korkut Destanı'nın Türkmenistan'da derlenen ve yazıya geçirilen boyları; konu, şahıs kadrosu, coğrafya ve Oğuz boyları bakımından değerlendirilmiştir.

Dede Korkut Destanı'nın Türkmenistan Boyları bölümü ise Türkmenistan'da derlenip yazıya geçen ve çeşitli yayın organlarında yayımlanan metinleri içermektedir.

Türkmenistan'da derlenen Dede Korkut Hikâyeleri'nin bazı boyları farklı kişilerden derlenerek birden çok kez yayımlanmıştır. Biz birden çok şeklini tespit edebildiğimiz boylara da çalışmamızda yer verdik. *Iza Berlediren Nesilsiz* (Türkiye Türkçesinde *Hakaret Edilen Nesilsiz / Zürriyetsiz*) buna bir örnektir. Bu, Türkmenistan'da Dede Korkut Hikâyeleri'nin ne kadar yaygın olarak anlatıldığını belgelemek ve farklılıkları ya da benzerlikleri ortaya koymak açısından bizce çok önemlidir.

Çalışmamızın sonuna bir de *Açıklamalar ve Bilgi Notları* bölümü eklenmiştir. Metin içinde geçen ve açıklanmaya muhtaç kişi adı, yer adı, boy ve millet adı, deyimler, ifadeler, özel anlamı olan sözcüklerin açıklamaları bu bölümde verilmiştir. Açıklaması olan sözcüklerin yanına " * " işareti konulmuştur.

İlk kitabımdan itibaren tekrarladığım beyanıma bu çalışmada da yer vermek istiyorum. Bu çalışmaları hazırlarken gözden kaçmış ilmî ve teknik hatalarımızın bulunmaması elbette mümkün değildir. Bu ilgi çekici eserle ilgili eksiklerimiz de kalmış olabilir. Hatalarımızın düzeltilmesi ve eksiklerimizin tamamlanması için konuya daha vâkıf olanların ve okuyucularımızın olumlu tenkidine muhtaç olduğumuzu belirtir, hatalarımızın iyi niyetimize bağışlanmasını temenni ederiz.

Bu çalışmayı gerçekleştirirken pek çok dostumuzdan yardım aldık.

Bu çalışmanın temeli; Ata Rahmanov, Şahmuhammet Halmuhammedov, Nurmırad Esenmıradov'un derlemeleri; Meti Köseyev, Annaguli Nurmemmet ve Melek Erdem'in çeşitli boyuttaki yayımlarına dayanmaktadır.

Değerli meslektaşlarım Doç. Dr. Berdi Sarıyev ile Yusuf Akgül konu ile ilgili ellerindeki bilgileri ve belgeleri benimle paylaştılar. Bazı dostlarımız da biz Türkmenistan'da bulunduğumuz sırada bize yardımcı oldular.

Bu çalışmamızın tashihini Türk Dili ve Edebiyatı Öğretmeni Fikriye Demir ve vefalı öğrencim Dilan Kalaycı yapmıştır.

Ötüken Neşriyat'ın değerli yöneticisi Ertuğrul Alpay ve editörü Ayşegül Büşra Paksoy bu eserin hazırlanması sırasında benimle heyecanımı paylaştılar.

Katkısı olan herkese ayrı ayrı teşekkür borçlu olduğumu özellikle belirtmek isterim.

Ümitköy / Ankara, 30 Ağustos 2019

Prof. Dr. Necati DEMİR

GİRİŞ

GİRİŞ

Dede Korkut Kitabı'nın yazılı nüshaları tespit edilince konuyla ilgili çalışanlar, araştırma ve değerlendirmelerini yazılı metinlere dayandırmışlardır. Son yüzyılda yapılan derlemelerden anlaşılmaktadır ki Dede Korkut Kitabı'nın teşekkül ettiği asıl coğrafyadaki biçimini dikkate almadan yapılan araştırma, inceleme ve değerlendirmeler eksik veya hatalı olmuştur. Dede Korkut Destanı'nın Türkmenistan'da derlenen boyları bu gerçeği ortaya koymuştur.

Dede Korkut Destanı'nın Türkmenistan'da derlenen ve yazıya geçirilen boylarından anlaşıldığına göre Oğuz Türkleri 9-11. yüzyıllarda Türkistan coğrafyasında yaşananları yaklaşık bin yıl aklında tutmuş, gerektiğinde anlatarak paylaşmış, fırsatını bulduğunda yazıya geçirmiştir. Bu yaşananları gittiği coğrafyalara da taşımıştır. Nitekim Dede Korkut Kitabı'nın Dresden ve Vatikan nüshaları bunu göstermektedir.

Öyle anlaşılmaktadır ki Dede Korkut Destanı 20. yüzyılın ortalarında da Türkmenistan'da anlatılmakta idi. Ata Rahmanov[1] isimli bir Türkmen bilgini bu durumu fark eder. O, 97 yaşındayken 1958'de ölen Gurban Kılıç Çakanoğlu'dan Dede Korkut Destanları'ndan 16 tanesini derler. Çakanoğlu da bu destanları ustası Taç Ozan ve Molla Zuv'dan dinlemiştir[2].

Ata Rahmanov, Dresden nüshasında yer alan on iki boydan yedisini Gurban Kılıç Çakanoğlu'dan derlemiştir. Bunlar:

---

[1] Türkmen bilgini Ata Rahmanov, 1912 yılında Türkmenistan'ın Tejen (Tecen) şehrinde dünyaya gelmiştir. 1941 yılında Pedagoji Enstitüsü Türkmen Dili ve Edebiyatı Bölümünü bitirmiştir. Aynı yıl Daşhovuz'da öğretmenliğe başlamıştır. Bu sırada Dede Korkut Destanı'nın bazı boylarını derlemiştir. Ata Rahmanov, Dede Korkut Destanları'nın boyları ile ilgili birçok derleme yapmıştır. Türkmenistan'da Kol Yazmaları Enstitüsü'nde saklanan; "Iza Berilediren Nesilsiz", "Salır Kazan ve İtemcek Boyu", "Bamsım Birek", "Makav", "Töreli Bey", "Yekegöz", "Salır" "Imra" boylarını derleyerek Türklük Bilimine büyük katkılarda bulunmuştur (Geniş bilgi için bk. Melek Erdem, "Ata Rahmanov", *Kırım*, 3/11, 19956, s. 28-32).

[2] Melek Erdem, *Dede Korkut Türkmenistan Varyantları,* (Yayımlanmamış doktora tezi) Ankara 1998, s. 173.

	Türkmenistan'da Derlenen Boylar		Dresden Nüshasındaki Karşılığı
	Manzum Giriş		**Mensur Giriş**
1	**İza Beriledieren Nesilsiz** (Hakarete Uğrayan Zürriyetsiz) 1.a. Gurban Kılıç Çakanoğlu Anlatımı 1.b. Cumamırat Orazoğlu Anlatımı	1	*Direse Han Oğlu Boğaç Han Boyını Beyan Eder*
2	**Salır Kazan ve İtemcek Boyu** (Salır Kazan ve İtmemeli Boyu) Hoşalı Baymuhammedoğlu Anlatımı **Salır Kazan** Dede Mammetyaz Begmıradov Anlatımı	2	*Salur Kazan'un Evi Yagmanalduğı Boyı Beyan Eder*
3	**Bamsı Birek** Gurban Kılıç Çakanoğlu Anlatımı **Bamsım Bir**ek	3	*Kam Büre'nin Oglı Bamsı Beyrek Boyın Beyan Eder*
4	**Makav** (Deli) Gurban Kılıç Çakanoğlu Anlatımı	4	*Duha Koca Oğlı Delü Dumrul Boyını Beyan Eder*
5	**Töreli Bey I** Gurban Kılıç Çakanoğlu Anlatımı **Töreli Bey** II Meti Köseyev Yayını	5	*Kanglı Koca Oğlı Kan Turalı Boyını Beyan Eder*
6	**Yekegöz** (Tepegöz) Cumamırat Orazoğlu Anlatımı	6	*Basat Depegözü Öldürdüğü Boyı Beyan Eder*
7	**Imra** Gurban Kılıç Çakanoğlu Anlatımı	7	*Begil Oğlı Emren'in Boyını Beyan Eder*

Ata Rahmanov'un derlediği beş hikâye ise Dresden nüshasında yoktur.

1	**Salır** (Cumamırat Orazoğlu Anlatımı) **Salır Ka**zan (Gurbandurdı Çeriyev Anlatımı)
2	**Daş Oğuzların Gaver Hanlıkına Karşı Köreş**i (Oğuzların Gaver Hanlığına Karşı Savaşı) (Gurban Kılıç Çakanoğlu Anlatımı)
3	**Oğuzların Melallaşmakı** (Oğuzların Hüznü) (Gurban Kılıç Çakanoğlu Anlatımı)
4	**İğdir** (Gurban Kılıç Çakanoğlu Anlatımı)
5	***Korkutun Kabri Kazılgı*** **(Korkut'un Kabri Kazıldı)** (Gurban Kılıç Çakanoğlu Anlatımı)

Bu arada Nurmıradov Esenmıradov da iki hikâye derlemiştir. Onun derledikleri de Dresden nüshasında yoktur.

1	**Teke Muhammet Bo**yu (Hoşola Beymuhammedoğlu Anlatımı)
2	***Salır Kazan ve İtemcek Bo***yu (Hoşalı Baymuhammedoğlu Anlatımı)

Böylece Dede Korkut Destanı'nın Türkmenistan'da derlenen boy sayısı 14'e çıkmaktadır. Daha önce söylediğimiz gibi, bunlardan 7 tanesi Dresden nüshasında olmadığından Dede Korkut Destanı'nın Türkmenistan'da derlenen 7 boyu konuya çok önemli bir katkıdır.

Türkmenistan'da derlenen bu boylar ile ilgili yazılı belgeler Türkmenistan Kol Yazmaları Enstitüsünde saklanmaktadır.

Bunlardan; "İza Beriledіren Nesilsiz", "Makav", "Yekegöz", "Törelibey", "Bamsım Beyrek", "Salır", "İgdir", "Korkutun Kabri Kazılgı", "Teke Muhammet", "Salır Kazan ve İtemcek Hikayesi" Meti Köseyev tarafından 1990'da yayımlanmıştır[3]. Yayımlanan bu boylar, İsa Özkan tarafından değerlendirilerek Türkiye Türkçesine aktarılmıştır[4].

Bunlardan; "İza Beriledіren Nesilsiz", "Törelibey", "Bamsım Beyrek", "Imra", "Daş Oğuzların Gaver Hanlıkına Karşı Köreşi", "Oğuzların Melallaşmakı", "Igdır", "Korkutun Kabri Kazılgı I" "Korkutun Kabri Kazılgı II" Melek Erdem tarafından 1998 yılında hazırlanan doktora tezinde yayımlanmıştır[5]. Melek Erdem ayrıca TİA Kol Yazmaları Enstitüsünde daktilo metin halinde saklanan bazı rivayetleri de yayımlamıştır. Bu rivayetlerden bazıları Dresden nüshasındaki boylara benzemesi bakımından dikkat çekicidir[6].

Bunlardan; "Gorkut Ata: Giriş", "İza Beriledіren Nesilsiz", "Töreli Bey", "Bamsım Beyrek", "Imra", "Igdır", "Daş Oğuzların Gaver Hanlıkına Karşı Köreşi", "Oğuzların Melallaşmakı", "Korkutun Kabri Kazılgı" Tural ve Nurmehemmet tarafından 1999'da Ankara'da yayımlanmıştır[7].

---

[3] Meti Köseyev, *Korkut Ata,* Türkmenistan neşriyatı, Aşgabat 1990.

[4] İsa Özkan (1997), "Türkmenistan'dan Derlenmiş Dede Korkut Boyları*", Türk Dili Araştırmaları Yıllığı Belleten 1995*, Ankara 1997, s. 263-314.

[5] Melek Erdem, *Dede Korkut Türkmenistan Varyantları,* (Ankara Üniversitesi, Yayımlanmamış doktora tezi), Ankara 1998.

[6] Geniş bilgi için bk. Erdem, *Dede Korkut Türkmenistan Varyantları,* s. 528-555.

[7] Sadık Tural ve Annaguli Nurmehemmet *Gorkut Ata (Türkmen Halk Nüshası)*, Ankara, 1999.

1. Dede Korkut Destanı'nın Türkmenistan'da Derlenen Boylarında Konu

Yukarıda da belirtildiği gibi Dede Korkut Destanı'nın Türkmenistan'da derlenen boylarının yedi tanesi Dresden nüshasındaki boylara benzemektedir. Aslında bu durum Dede Korkut Hikâyeleri'nin rivayetten ziyade derli toplu olduğunu, bunların gerçeklere dayandığını, halk arasında anlatıldığını, bir kısmının yazıya geçirildiğini, bir kısmının sözlü olarak anlatıldığını ve bir kısmının da galiba unutulduğunu ortaya koymaktadır. Dede Korkut Destanı'nın Türkmenistan'da derlenen ve yazıya geçirilen boylarından farklı olanların konuları kısaca şöyledir:

Giriş:

Giriş bölümü, yazılı nüshalardan çok farklıdır. Manzumdur. 8'li hece ölçüsü ile kaleme alınmış 72 beyitten oluşmaktadır. Mesnevi biçiminde *aa bb cc dd …* kafiyelidir. Bu bölümde Dünyanın oluşumu, faniliği ve tarihinden bahsetmektedir. Ayrıca üzerinde yaşayan insanları ve insanlığın hâllerini de anlatmaktadır. Nasihat ve dualarla giriş bölümü bitirilir.

Salır:

Eski zamanlar içinde Oğuz beyleri arasında Salır denilen meşhur ve kahraman bir koç yiğit varmış. Bu bahsedilen koç yiğit; açları doyurur, çıplakları giydir, düşkünlere yardım edermiş. Çok cömert bir insan imiş. Bütün bunlara ilave olarak bu Salır, çok güçlü imiş. Bu kahraman ata binmekte, düşman kovalamakta ve av avlamakta da çok meşhur imiş.

Günlerden birinde bu Salır yiğitlerini yanına alıp şahin kuşu ile birlikte ava çıkar. Kuşunu ava salar. Kuş av arkasına gitmez, uçup kaybolur. Av kuşunu takip ederek düşman topraklarına geçerler. Salır Kazan'ın uykusu gelir, uyur. Casular düşmana haber verirler. Düşmanlar gelip Salır'ın kırk yiğidini öldürür. Kendisini de esir

eder. Uzun süre zindanda esir kalır. Sonra birinin atını alıp kaleden atlar ve esaretten kurtulur.

Salır Kazan:

Semerkand emiri *Gacar* boyunun hanı İtemen, kendi halkından haraç toplamakta imiş. O, Salır Kazan'dan da haraç almak istemiş.

Salır Kazan buna çok öfkelenip *İtemen* üzerine bir sefer düzenler. Sefere giderken Sahrayı Türkmenlere uğrar. Onlar Salır Kazan'ı çok severler. Birlikte zaman geçirebilmek için güzel kızlarından birini Salır Kazan'a nikahlarlar. Salır Kazan burada yedi yıl kalır. İkisi kız, ikisi erkek olmak üzere dört çocuğu olur. Büyük olanın adı Salır, ondan küçüğü de Sarı. Kızların isimleri ise Sıray ve Gülsire imiş.

Salır Kazan daha sonra yola çıkar. Belh'e uğrar. Belh padişahının kızı *Senver* çok güçlüdür. O kız ile evlenmek isteyenler onunla bilek güreşi yapmalıymış. Salır Kazan kız ile bilek güreşi yapıp onu yener. *Senver* ile evlenir. Bu evlilikle on iki yıl birlikte yaşarlar. O zaman diliminde de bunun bir oğlu bir kızı olur. Oğlunun ismine *Tekye Muhammet,* kızının adına *Gülsüm* derler.

Salır Kazan on iki yıl sonra İtemen'in üzerine gider. İtemen onun çok güçlü olduğunu duymuştur. Bir oyunla Salır Kazan'ı öldürmek ister. Salır Kazan ile güreşmek için havuzda suyun içinde bir gece durmasını şart koşar. Salır Kazan suya girer. Su donar. O artık hareket edemez. İtemen de gelip Salır Kazan'ı öldürür.

Aradan yıllar geçer. Bir gün oynarken arkadaşları Tekye Muhammet'e "babası belli olmayan" derler. Bunun üzerine annesinden gerçekleri öğrenir. Tekye Muhammet gerçekleri öğrenince intikam almak için Semerkand Hanlığı'na, İtemen'e gider. Giderken yolu çöl içindeki Sahrayı Türkmenlerinin üzerinden geçer. Sorup soruşturur, konuştuğu insan Salır Kazan'ın oğlu çıkar. Bu vakte kadar Salır Kazan'ın buradaki çocukları büyümüşler. Sonra onlar birbirlerini bulurlar. Buradakiler ona, nereye, niçin gittiğini sorar. Gidip İtemen'i öldürürler. Babalarının intikamını alırlar.

Tekye Muhammet ile Sarı, babalarının cesedini alıp getirirler. *Belh*'te yeniden defnederler.

Daş Oğuzların Gaver Hanlığına Karşı Köreşi:

Ural Dağları'nın arkasında Gaver denen bir hanlık vardır. O hanlık, sürekli olarak Oğuz ili halkının üzerine saldırmaktadır. Onlar, Oğuzlara hiç rahatlık vermez. Günlerin birinde Gaver Hanlığı'nın yağmacıları durup dururken yine Oğuz ili halkının üzerine saldırır, onların evini ve ağılını yağmalar. Erkeklerini ve kız gelinlerini esir alır. Çoğu insanı haksız yere öldürürler.

Bu haber Bayındır Han'a ulaşır. Bayındır Han İç Oğuz'dan ve Dış Oğuz'dan vekiller çağırılır, onlarla birlikte görüş alışverişinde bulunduğu bir toplantı düzenler. Toplantıda gizlice asker toplayıp Gaver Hanlığı'ndan intikam alma kararı çıkar.

Ordu toplanır. Bayındır Han'ın kumandasında Gaver Hanlığı'na saldırırlar. Bu saldırıda Gaver Hanlığı'nın hanı *Çakca Han*'ı esir alırlar, onu suçu nedeniyle öldürürler. Oğuz halkından esir olanları kurtarırlar. Gaverleri Dış Oğuz tarafına göç ettirirler. Ondan sonra Gaverler, Dış Oğuz il halkının arasında yaşamaya başlar.

Üç yıl sonra Gaverlerin yaşlısı Tomga Han, Bayındır Han'dan toprak ister. Bayındır Han onlara toprak verir. Bu defa Gaverler Tomga Han'ı Bayındır Han ile işbirliği yapmakla suçlarlar. Gaverler toplanıp Oğuzların hayvan sürülerini çalarlar, çobanları öldürürler. Oğuzlar ile Gaverler arasında savaş çıkar. Oğuzlar Gaverleri yener ve yeniş toyu düzenleyip kutlarlar.

Oğuzların Melallaşmakı:

Günlerin birinde Bayındır Han toy alanında beyaz otağlar kurdurur. "İstişaremiz var" der, ülke halkına haber verir. Bütün beyler istişare toyuna katılır. Bu mecliste açlar doyurulur, çıplaklar giydirilir idi. Sonra meclis çok ısınır, muhabbetler artar. O an mecliste kimisi binek atını, kimisi koçunu, kimisi boğasını, kimisi erkek devesini, kimisi tazısını, kimisi kuşunu, kimisi ok yayını, kimisi süngüsünü, kimisi kendinin avcı olduğunu, kimisi mahirliğini, kimisi maharetini anlatır.

Bu toplantıda *Çovdur ili*[8] halkına yolbaşçılık yapan Akbay Han ve Karabay Han denen iki kardeş kendilerinin meşhur, çok güçlü, savaştığını yenen, çok güzel boğasını övmektedir. Onlara Bayat ili

[8] **Çovdur:** Oğuzların 24 boyundan biri olan *Çavuldur* olmalıdır.

halkına yolbaşçılık yapan Talav Han karşı çıkar, kendi boğasını över. Meclis ikiye bölünür. Kavga büyür.

Kavga, hanlar hanı Bayındır Han'a haber verilir. Bayındır Han iki kardeş Akbay, Karabay ile Talav Han'ı yanına çağırır:

- Sizler kırk gün boğanızı besleyip bakım yapın. Süsleyip savaş alanına getirin. Kimin boğası yenerse onun sözü doğru olur, der. Bunlar da bu söylenenleri kabul ederler.

Beyler kendi yurtlarına dönerler. Boğalarını güreşe hazırlarlar. Ancak Akbay ve Karabay kardeşlerin boğası bir gece çalınır, mescidin yanında öldürülür. Mescidin hocası Hoca Ahmet, Akbay ve Karabay kardeşleri mescidi kirletmekle suçlar. Akbay ve Karabay ise hem öküzlerini kaybetmiş hem de iftiraya uğramıştır. Aralarında kavga çıkar. Akbay ve Karabay tarafı çok kayıp verir. Bu duruma çok üzülen Çovuldurların beyleri Akbay ve Karabay oradan göçmeye karar verirler. Halk da bunu kabul eder. Altmış gün yürüyerek Mankışlak'a göçerler.

Bayındır Han bakar ki Çavundurlar göçmüş. Kimse de nereye göçtüklerini bilmemektedir.

Bayındır Han bu haberi duyduktan sonra *İç Oğuz* ve *Dış Oğuz* hanlarını çağırır. Olan üzücü olayı onlara anlatır. Bu iş hakkında ne yapılacağını onlardan sorar. Durumu baştan sona Bayındır Han'a anlatırlar. Toplantıda Talav Han, öküzü çalıp kestiğini itiraf eder. Onu idamla cezalandırırlar.

Salır Kazan Dede Korkut'u da yanına alarak Mankışlak'a gider. Çovuldurları geri getirmeye ikna etmeye çalışırlar. Onlar geri dönmeyi kabul etmezler. Sonra Korkut Ata, Salır Kazan, kırk yiğit ile birlikte Türkistan'a dönerler. Çovdurlar ise Korkut Ata'nın ve Salır Kazan'ın nasihatini dinlemezler. Onların nasihatini dinlemeden Mangışlak'ta kalırlar.

İğdir:

Salır Kazan bir gün ava çıkar. Av avlar, kuş kuşlar. Av hayvanlarının etini pişirip yer. Uykusu gelir, uyur. Salır Kazan uyuduğunda uzun zaman uyanmaz. Uyandığında bir kız onun başını dizinin üzerine almış, yüzüne bakmaktadır. Kızı görünce şaşırır. Tanışırlar. Birbirilerine âşık olup evlenirler.

Kız, evlenmeden önce üç şart ileri sürer. "Sen; ben yürüdüğüm zaman arkamdan bakma, saçımı taradığımda yanımda durma ve bakma, kuyudan su çektiğimde bana bakma" der.

Günlerin birinde sabah erkenden Salır Kazan uykudan uyanır. Bakar ki yanında kız yok. O vakit Salır Kazan otağın deliğinden içeri bakar. İşte o kız kafasını dizinin üstüne almış taramaktadır.

Salır Kazan bunu görünce ne yapacağını bilemez, şaşırır. Kız, Salır Kazan'ın baktığından habersiz.

Salır Kazan bu durumu görüp bu kız yürüdüğünde arkasından bakmayı, kuyudan su çektiğinde onu izlemeyi düşünür.

Bu durumdan sonra Salır Kazan kız ile av etinden yemek pişirip yer. Rakı şarap içerler. Biraz da eğlenirler. Bunlar bittikten sonra kız kuyudan su getirmeye gider. Salır Kazan gizlice onun arkasından bakar. Bakar ki onun ayaklarının parmakları geriye doğru dönük. Bu kız kuyudan kendi saçına kovayı takıp kırk kulaç derinlikten su çıkartıp almaktadır.

Salır Kazan bu durumu kıza açar. Kız şartlarına uymadığı için çekip gider. Salır Kazan da evine döner.

Salır Kazan sonra yine ava çıkra. Bu kız getirip onun kucağına bir çocuk bırakır ve Salır Kazan'ın çocuğu olduğunu söyler. Salır, çocuğu alıp eve getirir. Oğul toyu düzenlerler, adını da Iğdır / İğdir veriler. Çocuk göz açıp yumuncaya kadar on sekiz yaşına gelir. Ata biner. At koşturur, ok atar, av avlar. O çok becerikli olarak yetişir. Düşmanlarla savaşır, büyük başarılar kazanır. Bayındır Han ona çok değer verir.

Korkutun Kabri Kazılgı / Korkut'un Kabri Kazıldı:

Oğuzlardan Akev / Alkaevli Bey'in yedi kızı vardı, fakat hiç oğlu olmamıştı. Altı kızını evlendirir. Yedinci kızı Hallı'yı ise hizmetçisi Ner ile evlendirir. Toy düzenleyip düğün yaparlar. Korkut Ata'yı da davet ederler. O gelir söz söyler, boy boylar. Dua eder, halk da duaya katılır. Düğün biter halk dağılır.

Çırçıklı'da yaşayan İç Oğuzlar'dan Çapak Bey'in oğlu aslan ile savaşmış ve onu öldürmüştür. Çapak Bey, çok övülen aslanlar ile vuruşup öldürdüğü için oğluna *ad takma toyu* düzenlerler. Korkut Ata'yı davet ederler. Toyda yenilir, içilir. Korkut Ata Çapak Bey'in oğlunun adını, aslan öldürdüğü için *Aslan* koyar.

Şehrisebz çevresinde yaşayan İç Oğuzlara Togta Han önderliğinde bir ordu saldırır. Şehrisebiz Hanı *Utamış Han,* bu saldırıyı püskürtür. *Utamış Han,* bunu kutlamak için yeniş toyu düzenler. Korkut Ata'yı davet ederler.

Şehrisebiz'de *yeniş toyu* yapılır. At yarışları düzenlenir, güreşler tutulur, ok atma yarışmaları yapılır. Boğa, erkek deve, koç, horuz, it güreşleri ve yarışları yapılır. Geceleyin de Korkut Ata söz söyler, boy boylar. Savaşta mertçe vuruşan yiğitlerin adlarını anar, onları kutlar, dua eder. Sonra destana başlar. Üç gün destan anlatır. Oğuz halkı da yanından ayrılmadan onu dinler.

Amuderya kenarında oturan İç Oğuz halkı bir süre kıtlık yaşar. Bir yıl da ürünleri çok olur. Şehrisebz hanı *Nazar Han,* Korkut Ata'yı davet eder. *Hâsıl toyu / ürün toyu* düzenler.

Amuderya kenarında yaşayan *Artık Kembagal*'dan (*Artık Bey*) de uzun süren kıtlıktan sonra bol ürün alır. O da Korkut Ata'yı davet eder. *hâsıl toyu / ürün toyu* düzenler.

Murgap çevresinde oturan Oğuzlardan *Büküri Bey*'in uzun yıllar çocuğu olmaz. Sonunda bir oğlu dünyaya gelir. Hanları Togtamış Han'dan izin isteyip *oğul toyu* düzenler. Korkut Ata gelip toyu şenlendirir.

Alis ili çevresinde yaşayan Dış Oğuzların Hanı Yazır Han, oğlu Begi Bey'i evlendirmek ister. Yazır Han, Korkut Ata'yı davet eder. Korkut Ata, Alis iline geldikten bir gün sonra, Yazır Han'ın toyu başlar. At yarışları düzenlenir, güreşler tutulur, ok atışılır. Boğa, erkek deve, koç, horoz, it vuruşturulur. Ak otağda *mendil oyunu* oynanır. Geceleyin Korkut Ata saz çalar ve destan anlatır.

Köpetdağ eteğinde yaşayan Dış Oğuz hanın adı *Vekil Han* idi. Oğlunun adı ise *Konur Bey*'dir. Üzerlerine düşman saldırır. Konur Bey savaş sırasında kaybolur, kendisinden üç yıl haber alınamaz. Konur Bey düşmanın elinden kurtulup eve geldiğinde Vekil Han *azatlık toyu / esaretten kurtuluş* toyu düzenler. Toya Korkut Ata da gelir. Toyu şenlendirir.

Çardağlı[9] Çandıbil'de[10] yaşayan *Köroğlu* bir gece rüya görür. Rüyayı arkadaşları Ayvaz, Köse Zennar ile yorumlamaya çalışırlar, başaramazlar. Deli Perran, Korkut Ata'nın davet edilmesi ve rüya yorumunun ona bırakılmasını teklif eder. Teklif kabul edilir. Köse Zennar, Korkut Ata'yı davet etmeye gider ve onu alıp gelir. Korkut Ata rüyayı yorumlar. Üç yıl kıtlık olacağını, önceden tedbir alınması gerektiğini söyler.

Etrek kenarında oturan Dış Oğuz Oğuzları sulama suyu sebebiyle kavga ederler. *Göklen Han* beyliğindeki il ikiye bölünür. Göklen Han ve beyler Korkut Ata'nın çağrılıp barış yapılmasını önerirler. Korkut Ata daveti kabul edip gelir. Göklen Han *barış toyu* düzenler. Korkut Ata, onları barıştırır.

Balkan Dağı eteklerinde oturan Dış Oğuzlar arasında sıkıntılar başlar. Hanları *Yapağlı Han*, çobanların ve sürülerin kaybolmakta olduğunu haber verirler. Üç yüzden fazla yiğidi çobanları ve sürüleri korumada görevlendirirler. *Çakan Kembagal*'ın oğlu Çakanoğlu'nun görevli olduğu yerde sürü hareketlenir, köpekler havlar. Çakanoğlu sürüye yaklaşan iki canavarı da öldürüp etkisiz hale getirir. Bunun üzerine Yapağlı Han, *beladan kurtulma toyu* düzenler. Korkut Ata'yı da davet edip toyu icra ederler. Korkut Ata, oğlanın adını Ejder koyar.

Hazar Denizi kenarında yaşayan Dış Oğuzların hanı Yıva Han'dır. Burada Batır adlı bir pehlivan yaşamaktadır. Bu pehlivan yüz yirmi üç yaşına değer. Yıva Han, Korkut Ata'yı da davet ederek Batır Pehlivan için *yüz yirmi yaş toyu* düzenler. Korkut Ata gelip toyu şenlendirir.

Mangışlak'ta oturan *Çovdur* ulusu, daha önce Kayı boyu ile kavga ettiği için buraya göçmüştür. Vaktiyle Salır Kazan ile Korkut Ata onları yurduna geri götürmek için gelmişler, ancak *Çovdurlar* bunu kabul etmemişlerdi. Sonradan Korkut Ata'yı kırdıklarına pişman

[9] **Çardağlı:** Daima "Çardağlı Çandıbil" olarak anılmaktadır. Köroğlu Destanı'nın Türkmenistan rivayetine göre Köroğlu, Çardağlı Çandıbil denilen ülkenin sultanı Cıgalı Beg'in torunu Adıbeg'in oğlu olarak dünyaya gelmiştir. Türkiye'de Köroğlu ismi ile bütünleşen Çamlıbel, Türkmenistan'da Çardağlı Çandıbil olarak geçmektedir.

[10] **Çandıbil**: Türkmenistan varyantlarına göre Köroğlu'nun merkez yapıp halkını yönettiği yerdir. Anadolu'da Çamlıbel olarak geçer. Çandıbil, Türkmenistan'ın başkenti Aşgabat yakınlarında yerleşim yerdir.

olurlar. Akbay Han ile Karabay Han *ötünç (özür) toyu* düzenlemeye karar verirler ve Korkut Ata'yı davet ederler. Korkut Ata gelip toyu icra eder. Ve Çovdurlar yurtlarına geri dönerler.

Vas'da oturan Yemreli ulusu içinde yaşayan Allak Bey'in bir oğlu olur. Onun saçını kesmek için saç toyu düzenlemek isterler. Baba oğlunun saçını kesmiş, kâkül bırakmıştır. Allak Bey saç toyu düzenler. Korkut Ata gelip toyu şenlendirir. Üçüncü günün sonunda davetliler, oğlanın kâkülünü kutlamak için Allak Bey'in evinin çevresinde toplanırlar. Korkut Ata boy boylar, soy soylar, saç toyunu kutlar.

Hanka'da[11] *Akevliler*[12], Hazarasıp'ta[13] *Karaevliler*[14] yaşardı. Bunların her birinin hanları vardı. Akevlilerin hanına *Güneş Han*, Karaevlilerin hanına *Kalkan Kan* derlerdi. Güneş Han'ın bir kızı vardı, adına *Akça* derlerdi, Kalkan Han'ın da bir oğlu vardı, adına *Kuvvat Bey* derlerdi. Bu kız ile oğlan avda karşılaşmışlar, at yarıştırmışlar, cevap soruşturmuşlar. Bu kız ile bu oğlan birbirleriyle evlenmek için kavilleşmişler. Fakat Güneş Han kızını, Kalkan Han'ın oğluna vermek istememiş. Bunun üzerine Akça ile Kuvvat kendi aralarında görüşüp, Korkut Ata'dan yardım istemek için hiç kimseye duyurmadan, gizlice Vas'a at sürerler. Korkut Ata'dan yardım isterler. Korkut Ata aracı olur. Bu gençleri evlendirmek için toy düzenlerler.

Haral Denizi'nin (Aral Gölü) kenarında yaşayan Dış Oğuz Peçeneklerin hanının adı Galdav Han'dır. O, çok zalim olduğu için halkın gözünden düşer. Halk onun yerine *Dana Bey*'i han seçer. Bunu kutlamak için toy düzenlerler. Korkut Ata gelir, toyu şenlendirir.

Altınorda ilinde *Duydurga* (Dodurga) halkı / Oğuzları yaşamaktadır. Üzerlerine düşman gelir. Hanları Alaş Han önderliğinde düşmanları püskürtürler. Alaş Han yaşlandığı için oğlu *Algır Han*'ı yerine han atamak ister. Halk uygun bulur. Algır Han için hizmet toyu düzenlerler. Korkut Ata gelir, toyu şenlendirir.

---

[11] **Hanka:** *Günümüzde* Özbekistan Cumhuriyeti'nin Harezm iline bağlı ilçe merkezi.

[12] **Akevliler:** Alkaevliler olmalıdır. Alkaevliler, Oğuz Türkmenlerinin 24 boyundan biridir.

[13] **Hazarasıp:** Özbekistan'ın Harezm bölgesinde bir yerleşim yeri.

[14] **Karaevliler:** Oğuz Türkmenlerinin 24 boyundan biridir.